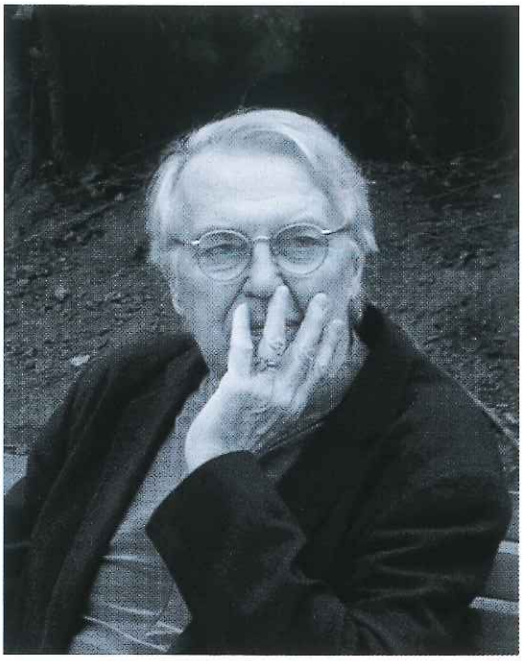

Razgovarala_**Ida Haider-Labudović**

PAVEL KOHOUT
Pisac ironije

Pavel Kohout rođen je u Pragu, gde je studirao filozofiju. Bio je urednik u novinama, na televiziji i na radiju, i jedan od vođa Praškog proleća, a zajedno sa Vaclavom Havelom i tvorac „Karte 77". On je dramaturg, romansijer i esejist. Od 1978. godine sa suprugom Jelenom živeo je u Beču gde je, između ostalog, radio i kao dramaturg u Burg teatru. Prošle godine odlikovan je Zlatnom medaljom časti grada Beča kao osoba značajna za evropsku kulturu, demokratiju i ljudska prava. Danas živi u Beču i Pragu i veoma je aktivan u kulturnom životu grada. U ateljeu s pogledom na Vltavu, zabeležila sam njegova razmišljanja o teatru, Beogradu, totalitarnom režimu i karakterima o kojima piše.

Pripremajući se za ovaj intervju, razgovarala sam sa rediteljima Narodnog pozorišta, Božidarom Đurovićem koji je režirao „Cijanid u pet" i Cisanom Murusidze, kao i s dve prvakinje Narodnog pozorišta, Milkom Lukić i Brankom Vasović. Ostao mi je utisak da ste omiljeni dramski pisac kod nas, a Božidar Đurović izrazio je nadu da ćete ponovo doći.

Hvala! To je samo stvar poziva. Kada me budete pozvali, ja ću rado doći. U Beogradu sam bio neposredno pred rat, 1992. godine.

Kakve su vaše uspomene na Beograd i estetiku pozorišnih centara bivše Jugoslavije u kojima su vaši komadi igrani?

Ne bih govorio o teatru u bivšoj Jugoslaviji jer o njemu ne znam puno, ali znam da su Havelovi i moji komadi igrani u mnogim pozorištima, čak i u vreme kada smo bili zabranjeni. Gledao sam predstave „Marija se bori s anđelima", „Pat ili igra kraljeva" i „Atest". Zahvalan sam kolegama koji su postavljali moje komade u vreme kada oni u celom, tako-

zvanom Istočnom bloku, nisu smeli da budu izvođeni. A šta mi Beograd i bivša Jugoslavija znače?! To je bila moja stara ljubav. Prvi put sam u Beogradu bio '48. godine, dakle neposredno posle rata, i od tada još nekoliko puta. Ta prva poseta Beogradu za mene je bila jedan veliki šok. Kasnije sam bio veoma tužan jer sam pretpostavio da će do rata doći i jer sam tu strašnu tragediju predosetio, ali i srećan kada sam video da Beograd, Srbija i svi ostali gradovi bivše Jugoslavije izlaze iz ponora ratne priče.

Vi ste jedan od tvoraca „Karte 77". Kako je bilo živeti ovde, u Pragu, budući da je za vas to vreme bilo posebno teško?

Zajedno s Vaclavom Havelom, ja sam autor teksta te povelje. Mi smo slobodnom voljom odlučili da ovde ostanemo nakon što su tenkovi ušli '68. godine. Kada kažem mi, mislim prvenstveno na pisce moje generacije. Osećali smo se odgovornim za ono što se desilo. Skoro svi mi bili smo komunisti nakon rata, i to zbog dobrih razloga: preživeli smo veliku ekonomsku krizu tridesetih godina, a zatim i Minhenski sporazum, po kome je Zapad Čehoslovačku predao Hitleru. Ova je zemlja dva puta bila razočarana: prvi put zbog neuspeha kapitalizma i drugi put zbog neuspeha zapadne demokratije. Zbog toga smo posle rata mislili da nas Sovjetski Savez može zaštititi i da je socijalizam najbolji za ovu zemlju. Ali, to je bila prevara. To nije bio socijalizam, već imperijalistička politika sile, i to smo ubrzo shvatili. Bili smo odgovorni što se to dogodilo. Praško proleće i sve te reforme šezdesetih godina bili su naši pokušaji da ispravimo grešku. Nakon što su ušli tenkovi, ostali smo ovde da budemo uz društvo i da kažemo „ne", što smo i uradili i zbog čega smo svi bili zabranjeni. Deset godina bio sam ovde i na kraju tih deset godina došla je „Karta 77". Godinu dana kasnije pozvan sam u Beč da primim austrijsku nagradu za literaturu. Tamo nisam otišao da bih ostao, već da bih otvorio put. Kada sam se sa suprugom vratio u Čehoslovačku, izbačeni smo na silu. Dakle, ja nisam emigrirao. Bili smo kod kuće kada su vojnici došli i gurnuli nas nazad u Austriju, izbacili iz Čehoslovačke. To nije bio povratak, već fizičko izbacivanje iz zemlje. Bio je to jedan neobičan slučaj, ali tako se dogodilo.

Da li je ideologija Istočnog bloka sputavala ili podsticala pisce i kako?

Najveći deo ovih knjiga koje su izlazile po celom svetu, napisan je ovde. Iako nam nije bilo dozvoljeno da ih objavljujemo u zemlji, mi smo sve vreme pisali, pisali smo ono što smo želeli i to je izdavano u inostranstvu, ali ne i ovde do '89. godine.

Koliko su povezani pozorište i politika? Kakav je upliv ideologije na teatar?

Čitava je istorija teatra, od grčkog do današnjeg, povezana s politikom. Neki put je ta veza jača i tada teatar mora da se bori protiv politike, a neki put je slabija, na primer u vreme demokratije. Tada čovek mora da pazi da pozorište bude dobro, a ne politizovano. Politika je nešto kao vazduh: mi živimo u njoj, bilo da to volimo ili ne, dišemo je a da to i ne znamo. Čovek kaže da je apolitičan, ali je to apsolutno nešto najpolitičnije što ja poznajem, jer se takvim stavom jačaju ekstremne snage u društvu.

Kakav je vaš doživljaj Burg teatra, umetnički i lični?

Burg teatar je institucija i praktično na svetu nema druge s kojom bi se mogao porediti. Možda eventualno s Moskovskim teatrom, takođe jednom starom, cenjenom kućom u kojoj su okupljeni najbolji glumci zemlje. Za mene je to što su moji komadi igrani u Jugoslaviji bilo značajno toliko da mogu dalje da pravim pozorište, jer ovde nisam bio dozvoljen. Ovde, kod svoje kuće, to nisam mogao. Niti su moji komadi igrani, niti sam ja kao režiser mogao da radim. Austrija je za mene bila nova pozorišna otadžbina. Tada sam morao da odlučim da li ću ostati zauvek ili ću biti slobodan pisac i dramaturg. Odlučio sam se za ovo drugo.

NAJVEĆI DEO OVIH KNJIGA KOJE SU IZLAZILE PO CELOM SVETU, NAPISAN JE OVDE. IAKO NAM NIJE BILO DOZVOLJENO DA IH OBJAVLJUJEMO U ZEMLJI, MI SMO SVE VREME PISALI I TO JE IZDAVANO U INOSTRANSTVU, A OVDE TEK POSLE '89. GODINE

Koja je razlika između praškog i bečkog teatra?

U Pragu se govori češki, a u Beču nemački. Mislim da su im psiha i mišljenje, istorijski gledano, vrlo bliski, budući da su Češka i Moravska skoro 300 godina bile unutar monarhije. Puno je istih emocija, jedino što su Austrijanci imali tu prednost da mnogo duže budu slobodno društvo. Glavna razlika je upravo u tome što je čovek tamo mogao slobodno živeti, pisati i delovati.

Kakav ste odnos imali sa disidentima unutar i van Čehoslovačke?

Čehoslovačka disidentska scena i emigranti uglavnom su dobro sarađivali. Bili smo i ostali dobri i bliski prijatelji. Prijateljstvo nam je puno pomoglo, budući da smo bili totalno izolovani. Češka emigracija i disidenti, bez obzira na politička uverenja, na biografije ili na različito mišljenje o principijelnim stvarima, dobro su sarađivali i to je za mene bilo jako iskustvo. Ipak, prijateljstvo i unutrašnja sloboda nisu mogli da zamene slobodu govora.

O kojim ljudskim osobinama pišete u svojim dramama i romanima? Kakve vas ličnosti zanimaju?

To je teško reći. Do sada sam napisao 11 romana i otprilike 50 pozorišnih dela, i svi su veoma različiti. Uvek me interesuju druge teme, tako da su i žanrovi raznovrsni. Zbog toga ne mogu reći da je nešto glavna linija mog pisanja. U vreme totalitarnog režima bila je to manipulacija građanina kroz silu, ali o tome pišu i stotine drugih pisaca. Mene nije interesovalo kako jedna sila manipuliše građaninom, već koliko jedan građanin dopušta da sila njime manipuliše i koliko doprinosi sopstvenom uništenju. Kako on pomaže sili da njime manipuliše. To su teme koje se često ponavljaju u onome što sam napisao.

O čemu ste pisali van Praga?

Mislim da moje pisanje nije zavisilo od toga da li sam bio ovde ili tamo. Rekao sam da sam i ovde mogao da pišem sve što sam hteo, ali sam ujedno morao da računam s tim da to neće doći do češke publike. Ovde su moji komadi sa zakašnjenjem igrani. Ali, naravno, svako od nas ima različite prioritete. Ja ne pišem da bih pisao i da bih nešto bitno i interesantno ostavio, već da bih prevazišao probleme života. U

Susret s Kohutom

BOŽIDAR ĐUROVIĆ
DIREKTOR DRAME NARODNOG POZORIŠTA

Lepe uspomene vezuju me za Prag, u kome sam bio od 1983. do 1988. godine. Studirajući u Pragu i družeći se s tamošnjim disidentima, stekao sam mnogo dragih prijatelja, kao što su Jan Grosman, Vaclav Havel, Jirži Dinsbir, Irena Venigova, Dušan Karpatski i mnogi drugi. Kada su ruske trupe ušle u Čehoslovačku i okupirale je tog 21. avgusta 1968. godine, građani su zamoljeni da ne pružaju otpor Rusima, jer je ljudski život neprocenjiv. Na toj ideji, jedan od najvećih reditelja Češke XX veka i neformalni profesor Vaclava Havela Jan Grosman, koji mi je, na moju sreću, bio prijatelj, režiju i adaptaciju „Dobrog vojnika Švejka" Jaroslava Hašeka, nacionalnog dela češke kulture, završio je replikom: „Ne ubijajte volovi, ovde su ljudi." U toj zapadnoslovenskoj kulturi i danas je život božji dar, što se sukobljava s navikama na našim prostorima. Godina '69. još uvek je bila liberalna. Već 1970. počela je da deluje gvozdena ruka komunističke partije Sovjetskog Saveza, a samim tim počela je i ozbiljnija pobuna u Čehoslovačkoj. Postojala je ekipa intelektualaca predvođena filozofom Patočkom, koji je u Pragu oformio jednu vrstu privatnog univerziteta. U njemu su bili Havel, kome su redovne studije bile zabranjene, zatim Grosman, Edvard Šorm, Jirži Dinsbir, koji je posle „plišane revolucije" bio ministar inostranih poslova, Kundera, Kohout, Škvorecki. Havel je tada bio dekorater pozorišta „Na Zabradli". On potiče iz porodice koja je bila vlasnik „Barandova", čuvenog filmskog studija i kongresne i koncertne sale „Lucerna" na Vaclavskim namjestima. Kundera je predavao na Filmskoj akademiji i sa svojom suprugom napustio je Čehoslovačku. I danas živi u Parizu. Napisao je najbolja dela o životu češkog društva. Kada sam pitao Grosmana kako izgleda Kundera, rekao mi je da je imao prelepu crnu kovrdžavu kosu, ali da je za kratko vreme osedeo. Živeo je u Bartolomejskoj ulici, u kojoj su, sem dve zgrade, sve ostale bile policijske. Svi oni prošli su kroz jednu vrstu pakla kao intelektualci koji su se borili za slobodu svog naroda i kao ljudi s izraženom građanskom hrabrošću. Njihova literatura je borba za prava čoveka, a pozorište koje su pravili zajedno Havel i Kohout bavi se krizom identiteta. Oni su stvorili dela velike umetničke vrednosti, sa društvenim značajem o kome najbolje govori podatak da su neretko ljudi u kafanama razgovarali replikama iz Havelovih drama koje nisu igrane. Dakle, veoma je bitna društvena klima iz koje je Kohout morao da ode i u koju se potom vratio. Godine 1977. nastala je „Povelja 77", čuvena „Karta", kako su je zvali. Većina onih koji su potpisali povelju bila je na dugogodišnjim robijama, a Havelov robijaški staž je među najdužim. Ja sam se Kohoutom bavio pre mnogo, mnogo godina kada sam preveo njegovu dramu „Cijanid u pet". Tu istu dramu režirao sam u Narodnom pozorištu i ona se i dan-danas, već osam godina, igra s velikim uspehom. Kohout je i pre '77. godine bio utemeljen kao ozbiljan pisac i verovatno uz Vaclava Havela najbolji dramski pisac u Češkoj. U Narodnom pozorištu smo 1984. godine izvodili „Atest" na „Krugu 101", dve jednočinke. „Protest" je bio Havelov, a "Atest" Kohoutov. Ta dela govore o ideološkoj i književnoj srodnosti i prijateljstvu između Kohouta i Havela. Reč je o piscu, scenaristi čije delo, po mom osećanju, pripada jednoj trajnijoj vrednosti ne samo češke nego i evropske kulture i drame. Od njegovih komada kod nas je, na Radio Beogradu, prevedena i drama „Rat na trećem spratu". Kohout je pisac ironije i jedno od njegovih najboljih dela je drama „Marija se bori s anđelima", izvedena pre dvadeset godina u Ateljeu 212 sa zaista ogromnim uspehom. Na jednoj strani, tadašnje društvene prilike u Jugoslaviji i Beogradu bile su naklonjene praškim disidentima, a na drugoj, reč je o dramskoj literaturi koja korespondira s ovim prostorima. Kohout je ostvario veoma široko polje kulturnog dejstva kao evropski pisac čija dela i danas imaju potpuno utemeljenje u društvenoj zbilji. On je jedan od mojih omiljenih evropskih pisaca, pisac dobre dramaturgije i promišljenih tema.

momentu kada pišem, sav sam u priči koju pišem, tada ne mislim o sopstvenoj priči i na sopstvenu smrtnost. Pisanje je način da sopstveni život pokušam da preživim.

Gde nalazite karaktere o kojima pišete?

Kada je čovek odrastao, a to možete biti i sa trideset ukoliko imate dovoljno iskustva, upoznaje puno ljudi i šta god da pišete, to je jedna mešavina fantazije i stvarnosti. Ja sam sa četrdeset godina već bio preživeo dva totalitarna režima. Mislim da nikada nisam na binu postavio neku konkretnu osobu, već da sam uglavnom pisao o zbiru likova koje poznajem i koji su u mojoj mašti. Uvek je teško pričati o pisanju. Pisanje je proces koji se potpuno iracionalno odvija.

Na čemu trenutno radite?

U poslednjih pet godina pisao sam dela za pozorište sa sasvim različitim temama. Ono što trenutno pišem jesu pravi memoari, knjiga o mom životu od detinjstva do danas. Praktično je gotova, ali ne znam kada će izaći jer je toliko lična. Ima 650 strana.

Rekli ste da pišete različite stvari, poslednje što sam čitala je o jevrejskoj porodici Liska.

Da, to je razgovor s jednim interesantnim čovekom koji ima zanimljivu životnu priču, a uradio sam ga zbog prijateljskih razloga. Za tu knjigu nisam dobio honorar. Zapravo, to i nije prava knjiga, već opis jednog života.

Trenutno ste zauzeti oko organizacije Praškog pozorišnog festivala na nemačkom jeziku.

Festival će se ovde održavati. Ja sam u timu koji pravi festival, u njegovom rukovodstvu, ali to nije glavno čime se zanimam. Time se mnogo više bave moje kolege. Ovo je već deseta godina održavanja. Pozivamo uvek najbolje od najboljih iz tri zemlje u kojima se govori nemački jezik: Austrije, Švajcarske i Nemačke. Te najbolje želimo da predstavimo praškoj publici. Ovaj put dovodimo Bruna Ganca, koji je u filmu „Propast Trećeg rajha" igrao Hitlera. Dolazi Armin Miler Štal, poznati nemački glumac koji radi u Holivudu, zatim Burg teatar, pa teatri iz Hanovera, Hamburga, Minhena. Međutim, ono čime sam ja

POLITIKA JE NEŠTO KAO VAZDUH: MI ŽIVIMO U NJOJ, BILO DA TO VOLIMO ILI NE, DIŠEMO JE A DA TO I NE ZNAMO. ČOVEK KAŽE DA JE APOLITIČAN, ALI JE TO NEŠTO NAJPOLITIČNIJE ŠTO POZNAJEM, JER SE TAKVIM STAVOM JAČAJU EKSTREMNE SNAGE U DRUŠTVU

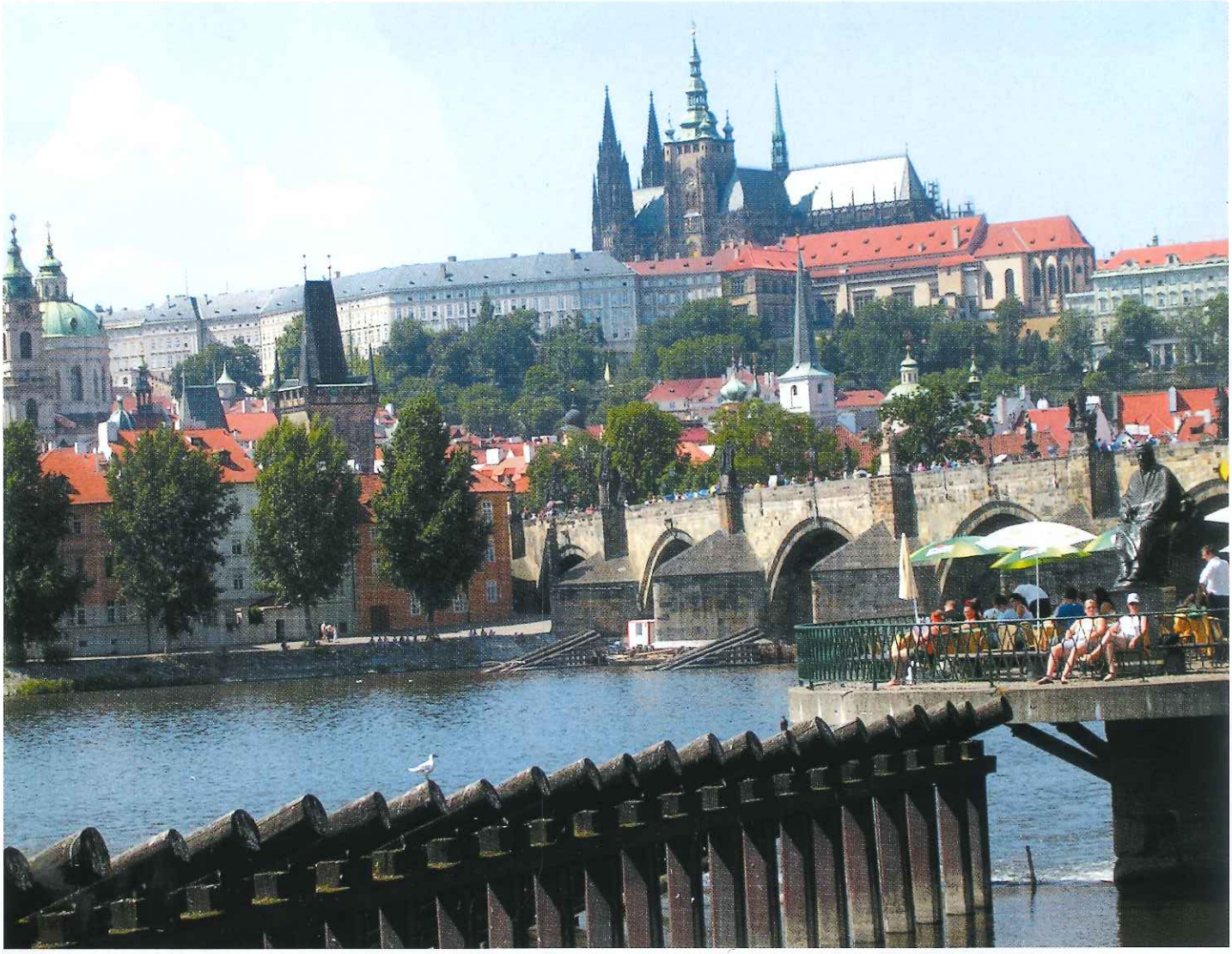

Kako naša publika prihvata Kohouta?

„Kohout kao ozbiljan pisac zna veoma dobro da vodi publiku tamo gde treba", kaže Božidar Đurović. „Ubeđen sam da publika voli njegove drame jer je reč o najvećoj tajni pozorišne literature – da bude negde između populističkog i umetničkog. Kohout nije pisac koji se dodvorava publici, ali on priča svoju priču koja je komunikativna i koja se tiče ljudi. To nisu obične ljudske sudbine koje možemo sresti svugde. Mislim da je on pisac koji je sklon praštanju, pa zato i završava dramu 'Cijanid u pet' replikom: 'Neka vam je Bog u pomoći.' Dakle, ljudi koji su prošli kroz tu vrstu pakla sedamdesetih godina u Češkoj i u istočnim zemljama, davno su raskrstili s mržnjom. Havel je jednom rekao da jedino više od komunista mrzi antikomuniste. Mislim da je Kohout čovek koji prašta i ume da opravda sve manjkavosti, ali isto tako zna da čitaocu ili potencijalnom gledaocu pokaže na kojoj je on strani. Dakle, on kritikuje, ali zna da su ljudi takvi kakvi jesu i da čovek očigledno nije najbolja božja tvorevina.

zaista zauzet jesu predavanja koja držim po Evropi na različite kulturno-političke teme.

Šta rado čitate?

Kada pišem, čitam veoma malo, uglavnom novine, jer kada čovek osam sati razmišlja o jednoj priči, teško da može da čita drugu. Ali kada ne pišem, onda čitam savremenu češku literaturu. Da bih upoznao konkurenciju, jer to je nova generacija, moram da znam šta piše.

Da li mi možete još nešto reći o procesu pisanja?

Ne. Znam da sam naučio da pišem u prvom razredu osnovne škole, ostali đaci su i dalje nešto bitno učili, a ja sam ostao na tome. Pišem isto kao i pre šezdeset godina. To bi bilo kao da me pitate kako ja volim. Čovek to ne može da opiše. To je manje tehnički proces, a više nešto što ima veze s onim šta su čovek i njegova ličnost, s emocijama, strahovima, snagom i željama.

Šta biste rekli za kraj ovog razgovora?

Srećan sam što je Srbija izašla iz istorijske rupe. Najmanje od svega, ja sam nacionalista, rado sam Čeh, ali kada me neko pita, kažem da sam Pražanin jer su u Pragu Česi, Nemci i Jevreji živeli zajedno i velika češka kultura jeste mešavina te tri kulture. Još 1991. godine doživeo sam nešto sablasno: našao sam se u jednoj diskusiji u kojoj su se neki srpski pisci distancirali od hrvatskih i bosanskih. Znao sam da predstoji tragedija. Kada čovek uzima jezik kao oružje, to ne može imati dobrog kraja. Raduje me, zaista, svaka poruka iz Beograda i Srbije u kojoj čovek zbacuje teški teret rata i loše priče iznosi na videlo. To i mi Česi moramo da uradimo. Nakon rata imali smo lošu istoriju s Nemcima koji su živeli na teritoriji Čehoslovačke. Bez priče o sopstvenim problemima nema ni budućnosti. Ko ne ide u činjenice prošlosti, ne može da ide ni u budućnost. Я

Piše_Ida Haider-Labudović

QUASI UNA FANTASIA

Vrlo retko Beč prihvata i priznaje nekonvencionalnost u bilo kom obliku umetnosti, predstave i ponašanja. U besprekornom nizu građevina i prirode postoji danas Muzej Ernsta Fuksa, kao nešto sasvim neuobičajeno u opštem utisku, atmosferi, tumačenju i detaljima

Kada je čuveni bečki arhitekta Oto Vagner osamdesetih godina 19. veka sagradio letnju vilu u XIV okrugu, učinio je to u svom prepoznatljivom maniru i omiljenom jugend stilu. Vila je građena od 1886. do 1888. godine. Sa leve i desne strane prostiru se pergole, prva građena kao atelje, druga kao dnevna soba. Kada su Vagnerova deca otišla iz kuće i ona postala prevelika za njega, prodaje je direktoru varieté teatra Ben Tiberu.

Oto Vagner je bio jedan od najeminentnijih arhitekata Beča fin de siecle. Stavljajući potpis na mnoge značajne zgrade i privatne kuće ujedno je napravio infrastrukturu grada i u velikoj je meri doprineo njegovom današnjem izgledu. Vagnerova rešenja enterijera su veoma praktična, u stilu izuzetna. Bio je hrabar poslovan čovek, nadgledao je i finansirao mnoge građevine. Godine 1899. postao je član „bečke secesije". Bio je blizak krugu ljudi koji su se okupljali oko Gustava Klimta. Podržavao je i pomagao Egona Šilea.

U vreme kada je jugend stil bio zapostavljen i smatran estetski neprihvatljivim, na putu njegovog ponovnog otkrivanja, 1973. godine, vilu preuzima, renovira i kompletno restaurira umetnik Ernst Fuks, čime je spasava od propadanja.

Ernst Fuks je rođen 1930. godine u Beču, u mešovitom braku između Jevrejina i hrišćanke. Po okupaciji nacista, njegov otac Maksimilan, primoran je da beži u emigraciju, dok Ernst ostaje u Beču sa svojom majkom Leopoldinom, odakle ga nacisti deportuju u logor. Razvodeći se od muža, Leopoldina spasava svoga sina iz logora i 1942. godine Ernst biva kršten, što umnogome određuje njegov budući rad.

Sa petnaest godina Ernst počinje studije na Bečkoj umetničkoj akademiji, gde se susreće sa radom Egona Šilea i Gustava Klimta. Tri godine kasnije osniva „Wiener Schule des Phantastichen Realismus", zajedno sa A. Brauerom, V. Huterom, R. Hausnerom i A. Lemdenom.

Njegova internacionalna karijera kreće iz Pariza, u kome je živeo niz godina, putuje po Evropi, jedno vreme boravi u Americi i Izraelu, gde na planini Cion slika ikone. Veliki deo svoje energije posvećuje pomirenju jevrejstva i hrišćanstva. Kao slikar u crkvi dobija zadatak da slika „Tri misterije Svete Rozarije", kojom izaziva bujicu protesta.

Početkom šezdesetih godina se kao priznat umetnik vraća u Beč, gde otvara galeriju u kojoj su se okupljali sledbenici fantastičnog realizma. Piše „Architectura Caelestis", u kojoj se ne bavi samo slikarstvom već i arhitekturom i vajarstvom. Radi u bronzi, granitu, srebru. Ređaju se međunarodne izložbe, sa retrospektivom u Veneciji.

Povodom stogodišnjice postojanja vile, Fuks otvara privatni muzej i od tada više ne živi u njoj. Muzej sadrži njegovu najveću kolekciju slika, crteža, skulptura i predmeta primenjene umetnosti. Na vrhu simetrično postavljenog stepeništa, sa strane glavnog ulaza, postavljena je statua „Velike Ester" ispred koje se prostire vrt.

Vrlo retko Beč prihvata i priznaje nekonvencionalnost u bilo kom obliku umetnosti, predstave i ponašanja. U besprekornom nizu građevina i prirode, postoji danas Muzej Ernesta Fuksa, kao nešto sasvim neuobičajeno u opštem utisku, atmosferi, tumačenju i detaljima. To nešto daje sliku različitog prilaza, svojevoljnosti, pobune protiv klišea i ustajale svakodnevice. Enterijer po raznorodnosti stilova, materijala i boja u potpunosti sledi eksterijer. Nameštaj, slike, figure i statue, sve je kao iz mašte.

Dok stojite u centru salona, smenjuju se raznobojni kadrovi: prefinjena intarzija na nameštaju, brokatni zastori koji dodiruju mesingane ručke različitih oblika, spavaća soba puna uspomena i sfingi, slike jakog kolorita i poruka, sedefne perle na vratu ženske statue. I senke gostiju s opuštenih zabava sedamdesetih, natopljenih idejom o miru i skladnom životu. Baš „Quasi una Fantasia". ■